

ÖRDÖGÜST

A szűk és meredek sziklaszorosokban és barlangokban, ahol nagy sebességgel és nagy energiával áramlik a víz, viszonylag gyakori karsztforma az ördögüst. Kialakulásában a víz oldóhatásán kívül még fontosabb az, hogy a benne szállított törmelék – lebegtetve vagy a mederfenéken csúsztatva, görgetve – a mederfalnak ütközik és sűrűlódik, mechanikailag koptatva, csiszolva azt. A törmelék a víz belesodorja a kőzetrepedésekbe és -mélyedésekbe, majd ott megreked, ha az áramlás energiája nem elég nagy ahhoz, hogy tovább sodorja. Ugyanakkor az örvénylő víz mozgásban tartja a szemcséket, s ennek következtében a kőzettörmelék részei egymáshoz meg a mederaljzathoz ütköznek, ami szabályos gömbszerű mélyedést, üstöt alakít ki. E karsztforma általában ott jön létre, ahol a patakmeder kisebb vízességekkel, zuhogókkal vágódik egyre mélyebbre, mert ott a víz és az általa szállított törmelék nagyobb energiával ütközik az aljzatnak.

A vízfolyás medervölgyének túlmélyítésekor vagy a medervonal változásai során az ördögüstök felszínre is kerülhetnek. Az erdélyi Kis-Békkás-szorosban készített felvételen olyan ördögüst tekinthető meg, amelyet csak időszakosan, a nagyobb esőzések és a tavaszi hóolvadások idején borít el a víz. Tehát az üstképződés ott nem folyamatos, hanem szakaszos. Az üst sokkal gyorsabban alakul ki, ha a más területről odaszállított hordalékban keményebb kőzetek (kvarcok, földpátok, metamorfitek, vulkáni kőzetek) is akadnak.

Ördögüst nemcsak mészkőben, hanem agyagban és márgában is létrejöhet, s gyakori jelenség a magashegyek gleccsereiben. Ott a nyári olvadákvíz által kialakított gleccsermalmok alatt képződnek, s *gleccserüst* a nevük. Különösen szép példáit láthatjuk ennek a *luzerni gleccserparkban*.

Kép és szöveg:

VARGA LÁSZLÓ

■ A kolumbiai „aranykirályságok” az I. évezredtől egészen a XVI. század derekáig, a spanyol hódítók megjelenéséig léteztek. E korból páratlanul gazdag régészeti anyag maradt az utókorra, különösen San Augustin és Tierradentro körzetében. Sziklába vajt és pompásan festett sírok meg temetkezési halmok, hatalmas kőszobrok, valamint sírmellékletekként számos aranytárgy. A hódítók kifosztották a templomokat meg a gazdag sírokat, az aranytárgyak java részét pedig beolvastották. Közülük néhány megkímélt műremek eljutott a spanyol királyi udvarba is. Csak miután a XVIII–XIX. században felismerték, hogy a kincsek az aranyénál is magasabb rendű – művészi, történeti és művelődéstörténeti – értéket képviselnek, kezdték el gyűjtésüket. A bogotai Arany múzeum 25 ezer aranytárgyat őriz az egykori „aranykirályságokból”, Taironából, Quimbayából, Sinuból, Calimból, Muiscából, Colimából és Tolimából.

Dél-Amerika e távoli országa most kincseivel egy rövid időre – **október 10-éig** – beköltözött a *Néprajzi Múzeumba*, száz aranyból és arany-réz ötvözetből készült ékszerrel, kultikus tárggyal és szertartási kellékekkel, no meg néhány – fölötébb értékes – régészeti kerámiával, valamint két, az UNESCO világörökségi listáján szereplő kolumbiai város fotóival együtt. A

Kolumbia: arany és természet

című, csillogóan szép kiállítás a múzeum I. emeleti dísztermében látható.

Gyönyörűen megmunkált láncok, fülbevalók, ruhadíszek, diadémok, melldíszek, állatfejes botvégek – főnői

LÁTOGATÓBAN

jelvények, hatalmas szimbólumok, díszítő ékszerek – sorakoznak az egyik tárlóban. A másokban kisebb-nagyobb – ember alakokat formázó – figurák, amelyek fogadalmi ajándékként,

SÍRKAMRA ANTROMORF
KIFESTÉSŰ PILLÉREKKEL

az istenek jóindulatának megnyerése céljából helyezték el a szent helyeken. Aranyból készültek a poporok, az Andok vidékén évezredek óta ajzószerként használt kokalevelek fogyasztásához szükséges méztartó edények.

És hogy a XVI–XVIII. században milyen káprázatosan színes és egyedi építészeti kultúra alakult ki a dél-amerikai földrész északkeleti részén, Kolumbiában, azt jól szemléltetik a falakat beborító nagyméretű fotók, mégpedig két – a XVI. század derekán alapított – ko-

loniális városról, Cartagena de Indiasról és Santa Cruz de Mompoxról. És fogalmat alkothatunk magunknak arról is, hogy mily elbűvölő természeti látványt nyújthat a Los Katíos Nemzeti Park, mely lenyűgözőek a San Augustin és a Tierradentro Régészeti Park monumentális szoboralakjai.

K. M.

ÖRDÖGÜST

